

מעדני כתא

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א



גליון 13

פרשת תולדות תש"פ

בענין מי ששכח אתה חוננתנו וטעה וחזר והתפלל שנית האם יועיל לו לטעום קודם הבדלה כדי לתקן עותתו וכן אם חזר לברך עלינו לומר טו"מ ולא המשיך לשמע קולינו אם מהני הזכרתו

והנה מקום לדון בזה דכיון דדינא דטעה בזה ובזה נראה כקנס שקנסוהו לחזור לברך עלינו וא"כ כל כמה שלא טעה בשמע קולינו אכתי לא נתחייב בקנסא זו וא"כ תו לא מהני מה שהשלים הזכרת טו"מ בברך עלינו קודם ששכח גם בשמע קולינו שהרי הוא דומה למי שלקח קודם שיעבר העבירה דלא מהני מידי והכי נמי טענו כמה וכמה תלמידי חכמים שצריך לחזור שנית לברך עלינו.

אכן כבר נתבאר כן בדברי השערי תשובה (סימן קי"ז) שכתב שם וז"ל וכתב ברכי יוסף בשם מהר"י מולכו שאם נזכר באמצע תקע או ברכה אחרת אומר כדרכו עד ש"ת וישאל שם ולא אמר' שיפסיק ויחזור לתחלת ברך עלינו וישאל משום שמוא ישכח בש"ת ויצטרך לחזור לראש דאין מן הראוי שיאמר ברכות לבטלה מן הספק, ומבואר להדיא שאם היה שוכח בשומע תפלה לא היה ברכת ברך עלינו שבירך קודם ששכח לבטלה ויצא בו יד"ח, ולא אמרין כיון שחזר לברך עלינו קודם ששכח בשמע קולינו לא מהני חזרתו.

יבואר אם יכול להתפלל קנס על אכילתו קודם הבדלה לפני שאכל קודם הבדלה כשעדיין לא נתחייב באותו קנס

והנה לגבי השוכח להבדיל בתפלה וחזר להתפלל שנית בפשוטו היה נראה דכיון דהדין שאם טעה בזה ובזה שלא הזכיר בתפילה וטעם קודם הבדלה הוא קנסא, כלשונם של הראשונים ז"ל ברבנו יונה וז"ל ומסקנא דמילתא דחזר ומתפלל, דקנסין ליה מפני שטעה בשנים, עכ"ל, א"כ לא שייך לקנס קודם שיעבר את האיסור, ולכן לא יועיל מה שהתפלל קודם כמו שלא יועיל להלקות את הרוצה לעבור עבירה כדי שיועיל לו לאחר שיעבור.

אכן אי נימא הכי אם יטעום קודם הבדלה יהי' עליו להתפלל פעם שלישית שהרי מה שהבדיל בשניה לא עלתה לו, וזה נראה רחוק מאוד שיעצרך לחזור ולהבדיל בשלישית מה שכבר הבדיל בתפלה, ועוד דהנה גם לענין ברכת ברך עלינו מצוין דין זה טעה בזה ובזה ונתבאר דאם נזכר קודם ששמע קולינו וסבר שעליו לחזור לברך עלינו וחזר וסיים את תפילתו ולא הזכיר בשמע קולינו דיצא, אע"פ שמה שחזר הי' שלא כדן משום דכעת למפרע הוי טעה בזה ובזה, וא"כ גם כאן לענין לטעום נאמר כן דלאחר שטעם מועיל לו מה שהתפלל קודם והזכיר אתה חוננתנו.

יבואר מש"כ רעק"א אמאי מי שלא הבדיל בתפלה ואין לו כוס ביום ראשון חוזר ומתפלל אע"פ שיכול להבדיל ביום שני

ולכאורה יש להוכיח שאם חזר והבדיל בתפלה קודם שטעם קודם הבדלה אותה התפילה עולה לו, דהנה כתב השולחן ערוך סימן רצד סעיף ב' וז"ל טעה ולא הבדיל בתפלה, ואין לו כוס בלילה וסובר שאף למחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל. ומבואר שמי ששכח להבדיל בתפילה ואין לו יין להבדיל על הכוס, אם לא יהי' לו עד יום שני הרי עליו לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפילה, אבל אם יבוא לו כוס ביום ראשון אינו חוזר ומתפלל שהרי יבדיל למחר.

והרעק"א הק' מדוע אם יבוא לו כוס ביום שני חוזר ומתפלל, והרי קי"ל דמי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל עד שלישית בשבת, ואמאי אם יש לו כוס ביום ראשון, אינו חוזר ומתפלל ואם יש לו כוס ביום שני חוזר ומתפלל והרי יכול להבדיל על הכוס ביום שני.

והרעק"א בגליון השולחן ערוך סימן רצט כתב ליישב קושיותו וז"ל כתב הרא"ש פ"ד דברכות בשם רבינו יונה דאם מצפה שיהיה לו כוס למחר וטעה ולא הבדיל בתפלה דאינו חוזר ומתפלל, וכ"ה בש"ע לעיל סי' רצ"ד ס"ב והא הרא"ש בפסחים ס"ל דיכול להבדיל עד סוף יום ג' א"כ אמאי נקט דוקא שמצפה שיהי' לו למחר, וכן

יש להסתפק במי ששכח אתה חוננתנו במוצ"ש וטעה והתפלל פעם שניה והזכיר אתה חוננתנו, דלכא"ו מה שחזר והתפלל פעם שניה הוויא תפילתו ברכה לבטלה שהרי הדין הוא שמי ששכח להבדיל בתפלה אינו חוזר משום שיכול להבדיל על הכוס, ונסתפק אם אפשר לתקן עותתו על ידי שיטעום קודם הבדלה שהרי מבואר בגמ' ברכות דף ל"ג טעה בזה ובזה חוזר ומתפלל והיינו שמי שלא הבדיל בתפילה וגם טעם קודם הבדלה חשיב כטעה בזה ובזה חוזר ומתפלל ומבדיל בתפלה, ובזה יש להסתפק האם יועיל לו מה שיאכל קודם הבדלה לתקן את התפילה למפרע, שאם טעם הרי הוא צריך לחזור ולהבדיל בתפלה והרי כבר חזר והבדיל בתפלה, ועוד יש להסתפק האם מותר לו לאכול קודם הבדלה דהיינו לעבור על איסור זה כדי להציל תפלתו שהיתה לבטלה.

יבואר מה דינו של מי ששכח טו"מ בברך עלינו ונזכר קודם שמע קולינו וחזר לברך עלינו

והנה כבר נסתפקנו בגליון העבר' במי ששכח להזכיר בברך עלינו ותן טו"מ ונזכר בברכת ירושלים שלא הזכיר טו"מ בברך עלינו, והוא טעה וחשב שעליו לחזור לברך עלינו וחזר לברך עלינו והזכיר שם טו"מ, והרי הוא עומד בתקע בשופר, ונזכר שהיה יכול להזכיר טו"מ בשומע תפילה, ויש להסתפק האם מותר לו להמשיך את ברכת תקע בשופר, או שעליו לחזור לברכת בונה ירושלים ולשאול על הגשמים בשומע תפילה, וראיתי בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב שעליו לדלג לברכת ירושלים שהפסיק בה שלא כדן ולהמשיך תפלתו מבונה ירושלים ואילך.

וי"לע אם הנ"ל דילג לברכת ירושלים ושוב שכח להזכיר בשומע תפילה שהדין הוא שעליו לחזור לברך עלינו, האם יכול לחזור לתקע בשופר שהרי חזר כבר בתחלה לברך עלינו והזכיר טו"מ בברכתו, אבל מאחר שהי' זה שלא כדן דילג לברכת ירושלים, וא"כ עתה שעליו לחזור ולהזכיר טו"מ בברך עלינו א"כ מה שחזר לברך עלינו הי' כדן וא"כ יוכל להמשיך מתקע בשופר ולא יצטרך לחזור לברך עלינו.

יבואר אם מי שחזר לברך עלינו אע"פ שהיה ראוי לאומרו בשמע קולינו אם ברכת ברך עלינו הוא לבטלה ולא עלתה לו הזכרת טו"מ

ועוד שמעתי לדון בדומה לזה במי ששכח להזכיר טו"מ בברך עלינו ונזכר קודם שיומם תפילה וחזר לברך עלינו והזכיר שם וסיים את התפילה ולא הזכיר בשומע תפילה האם יצא, דיש מי שהעיר שלא יצא דמה שהזכיר אח"כ בברך עלינו הי' זה הזכרה בברכה לבטלה, שהרי לא היה צריך לחזור לברך עלינו וא"כ יתחייב לחזור ולהתפלל בשלישית.

ושמעתי בשם דודי הגאון הגדול ר' יחזקאל ברטלר זצ"ל שאמר שיצא במה שהזכיר בברך עלינו, משום דהרי אם לא הזכיר בשניהם חוזר לברך עלינו דהוי טעה בזה ובזה, א"כ מה לי היכא שטעה ושכח בשניהם ומה לי שחזר קודם שטעה בשומע תפילה ואח"כ לא הזכיר בשומע תפילה דגם בזה הוי כטעה בזה ובזה ושפיר יוצא במה שחזר לברך עלינו, דסו"ס הרי טעה בזה ובזה חוזר לראש.

והכי נמי אם שכח טו"מ בברך עלינו ונזכר בברכת בונה ירושלים וחזר לברך עלינו ונזכר בתקע בשופר שאינו צריך לחזור לברך עלינו וחזר לברכת בונה ירושלים כהוראת הגר"ח ושכח טו"מ בשמע קולינו אין צריך לחזור לברך עלינו אלא חוזר לתקע בשופר שברכת ברך עלינו שאמר בתחלה אע"פ שלא היה צריך לחזור עליה והיתה ברכה לבטלה אבל אם לבסוף שכח בשמע קולינו שפיר עלתה לו ברכה זו שהרי הזכיר בה טו"מ ושפיר חוזר לתקע בשופר.

¹ והני שונה משנתנו שנית בשביל דברים שנתחדשו בה.

שהטעימה הראשונה של השבוע תהי' על כוס ההבדלה, אבל בהבדלה בתפלה ליכא חסרון בזה שטעם קודם הבדלה, ולכן היכא דלא הבדיל בתפלה וגם טעם קודם הבדלה אמרין לו לחזור ולהתפלל כדי שיבדיל הבדלה כתיקונה*.

ולפ"ז נראה שאפי' אם התפלל קודם שאכל הרי קיים בזה את מצוות ההבדלה כתיקונה בתפלה, וכל עצמו של הקנס אינו אלא להבדיל בשלימות דהיינו להבדיל בתפלה וכיון שכבר הבדיל בתפלה שפיר עלתה לו הבדלה זו ואינו צריך לחזור ולהתפלל בשלימות.

ונמצא דהיכא דהתפלל פעם שנייה כדי להבדיל בתפלה קודם שטעם שפיר עולה לו אותה התפלה לדין הבדלה בתפלה, ואי"ז ברכה לבטלה, דלמפרע נתברר דהוי טעה בזה ובזה, דהי' עליו לחזור ולהתפלל, ונתבאר דגם מסבירא שפיר אפשר להחשיבו כתפלה שלימה שהרי כיון שלא הבדיל על הכוס כראוי צריך להבדיל בתפלה ושפיר הבדיל בתפלה כראוי*.

יבואר דהגם דאכתי לא נתחייב בתפלה שנית לא חשיב כאינו בר חיובא

ויש שהעירו שמאחר שלא היה צריך לחזור ולהתפלל חשיב כעשה מצוה כשאנו בר חיובא וכמו קטן שבידך והגדיל שנסתפק ברעק"א שצריך לחזור ולברך כיון שישב כשהוא גדול הכי נמי כיון שהתפלל כשעדיין לא נתחייב חשיב כלאו בר חיובא בשעת תפלתו.

ונראה דלא דמי כלל שהרי במוצ"ש חייב כל אדם להבדיל וחיוב הבדלה הוא בתפלה ועל הכוס, ואם לא הבדיל בתפלה, חייב להבדיל על הכוס, ואם לא הבדיל על הכוס כראוי חייב להבדיל בתפלה ונמצא שכל אחד חייב להבדיל באחד משני אופנים אלו או שיבדיל בתפלה או על הכוס וא"כ כיון שחזר והבדיל בתפלה אינו חשוב לאו בר חיובא שהרי הוא חייב בהבדלה אלא שיכול לקיים חיובו על הכוס אבל אם קיים בתפלה שפיר עבד חיובו ויצא יד"ח.

יבואר דאע"פ שבשעת הברכה היה הברכה לבטלה מכל מקום אחר שכבר אינו יכול להבדיל על הכוס עלתה לו תפלה זו למפרע

עוד העירו שאע"פ שברעק"א מבואר שאפשר לחזור ולהבדיל בתפלה גם לפני שטעם קודם שהבדיל על הכוס, אבל ברעק"א איירי באופן שידוע לו שלא יהיה לו כוס ובוה הרי בוודאי יתחייב לחזור ולהתפלל, אבל בהתפלל קודם שטעם בזה אפשר דכיון דבעת שהתפלל היו ברכותיו לבטלה, א"כ לא עלתה לו ההבדלה באותה תפלה שהיתה בשעתה לבטלה.

אכן נראה דכיון דנתבאר בדברי רעק"א שמה שחזר ומתפלל אינו כעונש אלא שצריך להשלים ולעשות ההבדלה לכתחלה בתפלה ולכן גם קודם שאכל עלתה לו התפלה עם ההבדלה, א"כ נראה בסברא שאע"פ שכשהתפלל היו ברכותיו לבטלה, מכל מקום כל שלבסוף אינו יכול להבדיל על הכוס כראוי, שפיר עלתה לו תפלה זו שהרי הבדיל בתפלה ותיקון מה שהתפלל שלא כדיון.

יבואר אם מותר לאכול קודם הבדלה כדי להציל עצמו מברכה לבטלה

ואכתי יש להסתפק האם מותר לו לכתחילה לטעום קודם הבדלה כדי להציל את התפלה השנייה שהתפלל שלא תהיה לבטלה, והיינו האם מותר לו לעשות איסור קל של טעימה קודם הבדלה כדי להינצל מאיסור חמור של ברכה לבטלה, וכמו מי שהביק פת בתנור בשבת התירו לו לרדות הפת מהתנור כדי שלא יעבור באיסור סקילה, והרי איסור ברכה לבטלה כתב המג"א בסמ"ח רט"ו בדעת הרמב"ם שהוא מן התורה ואפי' אם אינו אלא מדרבנן כדעת התוס' ב"ר דף ל"ג מכל מקום איסור ברכה לבטלה איסור חמור דאסמכוה אקרא דלא תשא ולהכי לא אמרין לברך מספק דאינו אלא ספק דרבנן דבאיסור חמור של לא תשא לא מקילין.

* וכן י"ל לענין דין טעם בזה ובזה בהזכרת ט"מ דאם טעה ולא הזכיר גם בשומע תפילה שזהו השלמת כל בקשות התפילה כמו שנתבאר בארוכה במעדני כתן גליון 11, עליו לחזור למקום העיקרי של הזכרת ותן ט"מ.

* ולפ"ז צ"ב שיטת הרשב"א דס"ל דגם בעשה מלאכה קודם הבדלה חזר ומתפלל דבזה אינו חסר בהבדלה על הכוס יותר מהבדלה בתפלה ואפשר שזהו טעמם של הראשונים דפליגי על הרשב"א וס"ל דטעה בזה ובזה אינו אלא בטעם קודם שהבדיל אבל בעשה מלאכה אינו חסרון בהבדלה על הכוס יותר מהבדלה בתפלה ולהכי אינו חזר ומבדיל בתפלה.

קשה אפסקי דשו"ע² ולזה י"ל הטעם דאם ההבדלה על הכוס יהיה בזמנו דהיינו במוצאי שבת קודש או למחרתו דהוי כמו במוצאי שבת קודש בזה הוא דאינו חוזר ומתפלל, אבל באינו מצפה שיהיה לו כוס למחר אף שיהיה לו כוס ביום ב' או ג' כיון דאינו עיקר הזמן אלא משום דמקרי בתר שבתא בזה חוזר ומתפלל, עכ"ל.

יבואר דגם אם עדיין לא אכל ועתיד לאכול קודם הבדלה חוזר ומתפלל כדי להבדיל בתפלה

אכן בס' רצ"ד כתב הרעק"א ליישב באופן אחר תי' זו"ל ואפשר דעל ידי שלא יהיה לו כוס למחר ממילא לא יהיה צריך להתענות, עיי' ס' רצ"ו ס"ג שכתב השולחן ערוך שם זו"ל אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין, י"א שמוותר לו לאכול, וי"א שאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל, עכ"ל, וממילא יהי' הדין דטעם קודם שהבדיל חוזר ומתפלל, עכ"ל, ומבואר בדבריו שאם אין לו כוס עד לאחר יום ראשון חוזר ומתפלל שהרי עתיד הוא לטעום קודם שיבדיל שהרי מותר לו לאכול, וא"כ הרי הוא יאכל קודם הבדלה ויחשב כטעה בזה ובזה שהרי לא הבדיל בתפילה וגם טעם קודם הבדלה שחזר ומתפלל, ולכן חוזר ומתפלל מיד.

ולכאורה מבואר דאע"פ שעדיין לא טעם קודם הבדלה אלא שעתיד הוא לאכול קודם הבדלה מכל מקום חוזר ומבדיל בתפלה שהרי לא כתב בשולחן ערוך שלא יחזור להתפלל אלא לאחר שיטעום, אלא משמע דמותר לו לחזור ולהתפלל קודם שיטעום, וא"כ מבואר להדיא דחוזר ומתפלל גם קודם שיטעום ושפיר עולה לו התפלה שהתפלל כיון שעתיד לחזור ולהתפלל.

ונראה עוד שגם לתי' הראשון שתי' הגרעק"א דהטעם שחזר אם לא יהי' לו יין עד ליום שני משום דהוי הבדלה בדיעבד, לא פליג על סברא זו ומודה דמהני תפלתו שהתפלל קודם שטעה בזה ובזה, אלא דסבר דמשום אכילה זו אינו חוזר ומתפלל דרך אם אכל באיסור חוזר ומתפלל ובוה שאין לו כוס עד למחר שמוותר לאכול קודם הבדלה לא חשיב כטעה בזה ובזה שחזר ומתפלל, אבל היכא שכבר התפלל קודם שפיר עולה לו לדין טעה בזה ובזה אם יטעום אח"כ.

יבואר שטעימה קודם הבדלה הוא חסרון במצוות הבדלה ולהכי חוזר ומבדיל בתפלה

ובאמת שגם מסבירא נראה לבאר דמהני תפלתו קודם שטעה בזה ובזה, דמסתברא דלא הוי קנס ועונש ככל עונשי התורה, שאם צריך לקונסו ה' לנו לקונסו בעונשים אחרים וכמו שייצום תענית בה"ב, אלא הטעם בזה שהרי איכא מ"ד בגמ' דטעם אינו מבדיל ונראה שגם למ"ד טעם מבדיל ס"ל שאינו מעכב במצוות הבדלה על הכוס, אבל אם טעם קודם הבדלה הוי ההבדלה חסירה, דבהבדלה על הכוס בענין

² והוסף הרעק"א וז"ל ומה שרציתי לומר לעיל ס' רצ"ד בגליון דכיון דאינו מצפה שיהיה לו למחר יהא מותר לאכול והוי טעם דחזור ואינו מוכרע אצלי כיון דהפוסקים נקטו בלשונם דטעם באיסור חוזר ומתפלל א"כ אפשר באינו מצפה שיהיה לו כוס למחר דמותר לאכול אינו חוזר ומתפלל.

³ **יבואר אם אכילה בהיתר קודם הבדלה מחייבת להתפלל שנית ולהבדיל בתפלה** ובקונטרס מזהירות חתנים ביארתי בארוכה שמדברי רעק"א שנסתפק באכל בהיתר חוזר ומתפלל נראה שאינו קנסא על איסור שיעשה, וכתבתי שם בזה"ל והנראה בזה דיש להסתפק בעיקר הסברא דטעה בזה ובזה חוזר לראש אי משום קנסא הוא וכלשון התר"י בברכות דל"ג דכיון דטעה ולא הזכיר הבדלה בחזון הדעת וגם טעה וטעם קודם הבדלה קנסוהו שיהיו יובדיל בתפלה, ואפשר דאינו קנסא על העבירה, אלא דבטעם קודם הבדלה הרי ההבדלה אינה בשלימות כדחזוין למ"ד בגמ' פסחים דף ק"ו דטעם אינו מבדיל דא"כ לעשות הבדלה אחר שטעם משום דההבדלה צריכה להיות שטעם מידי ובטעם כבר א"א לעשות הבדלה ועיין בגמ' פ"ט משבת ה"י שכתב "דאינו בדין שיוכל לטלואת כריסו ולאכול ואח"כ לברך על היין" וכו' שאם אתה מתיר לטעום אף אחר מתירו לאכול כל צרכו שאם לא כן נתת דברין לשעורם עכ"ל.

ומבואר דטעימה קודם קידוש והבדלה הוא חסרון בהבדלה וא"כ ה"ה למ"ד טעם מבדיל וכן קי"ל מ"מ הוא חסרון בהבדלה, ולהכי אמרו חכמים דבטעם ולא הבדיל בתפלה וטעה ואכל קודם שהבדיל על הכוס חוזר ומבדיל בתפלה משום שחכמים חייבוהו להבדיל בתפלה ולהבדיל על הכוס ואם שכח ולא הבדיל בתפלה אינו חוזר משום שעתידי להבדיל על הכוס, אבל בטעם קודם הבדלה וההבדלה על הכוס לא תהיה שלימה אמרין ליה שיהיו יובדיל בתפלה כדי שיהיה לו הבדלה שלימה אבל אינו משום קנסא בעלמא אלא משום דבטעם הוא חסרון במצוות הבדלה, וגם אי אמרין דקנסא הוא אינו כעונש בעלמא אלא שכתבאל באיסור קניסין ליה לעשות הבדלה לכתחלה בתפלה.

ונראה דהא דחזר ומבדיל בתפלה אע"פ שטעם, משום שהטעימה אינו חסרון במצוות הבדלה בתפלה, שאינו חסרון אלא במצוות הבדלה על הכוס, דהיינו שמוצאות שיבדיל על היין בזה אין חסרון בהבדלה על היין אלא בלא טעם מידי קודם הבדלה, אבל בדין הבדלה בתפלה אינו חסרון במה שטעם קודם, שהרי מותר להבדיל קודם שיתפלל מעריב.

יבואר אם הבדיל על הכוס ועדיין לא הבדיל בתפלה אם אסור באכילה

הן אמת דבמ"ב סימן רצ"ט ס"ק ל"ה מבואר מניח דאחר הבדלה על הכוס אכתי אסור באכילה עד שיבדיל בתפלה, וצ"ע מזה דמותר להבדיל קודם שיתפלל ערבית והרי שותה הכוס ואין לומר דכיון שמבדיל ברכת המזון על אותו כוס א"כ אכתי לא נגזר סעודתו עד שישותה הכוס, וכמש"כ במג"א סימן רצ"ט סק"ו ומשום דחשיב שעדיין לא נגזר סעודתו למאן דאמר ברכה"מ מעונה כוס ומי שזוהר כן עולה מותר לשתות מוכס של ברכת המזון. וא"כ ה"ן כיון שמבדיל ברכה"מ והבדלה על כוס אחד, אפשר דמותר לו לשתות מהכוס אף קודם הבדלה בתפלה.

אמנם מזה דכתב בשו"ע סימן רצ"ט ס"ד שאם יש לו ב' כוסות יברך ברכה"מ על כוס אחד ויבדיל על כוס אחר ומשמע אף קודם תפלה כמו שכתב לענין מי שיש לו רק כוס אחד, ובוה הרי שותה קודם הבדלה בתפלה, ומבואר דמותר לשתות קודם הבדלה בתפלה וצ"ע.

להחמיר אינו אלא כשכבר אכל כבר.

יבואר אם ימתין להבדיל עד יום שני כדי להציל את ברכותיו שלא יהיו לבטלה

אכן גם אם נאמר דאסור לטעום קודם הבדלה כדי להציל את ברכותיו שבידך שלא יהיו לבטלה, יש מקום להציע עיצה אחרת להצילו מברכה לבטלה, שהרי נתבאר שאם שכח ולא הבדיל בתפלה ואין לו כוס ביום ראשון חוזר ומתפלל וטעמא דהרעק"א בסימן רצ"ט טעמא שכל שאין ההבדלה על הכוס להתחלה חוזר ומתפלל ומבדיל בתפלה וא"כ אפשר לומר שלא יבדיל על הכוס עד יום שני ובוה צריך לחזור ולהבדיל בתפלה ושפיר לא היו ברכותיו לבטלה.

ואע"פ שעיקר מצוות הבדלה ביום ראשון אפשר דעדיף לדחות מצוות הבדלה מעיקר זמנו כדי שלא יהיו ברכותיו לבטלה, וכל זה אינו אלא למה שביאר ברעק"א את דברי השו"ע בסימן רצ"ט אבל לביאורו בסימן רצ"ד שאם יש לו כוס ביום שני חוזר ומתפלל משהו שיאכל קודם הבדלה הרי בזה יהא אסור לו לאכול קודם הבדלה שהרי יש לו כוס להבדיל עליו ותו לא מהני שימתין עד יום שני כדי להציל את ברכותיו.

והעירויני דלמשנ"ת אם לא הבדיל בתפלה וחשב שלא יהיה לו כוס דחוזר ומתפלל ואחר שהתפלל הגיע לו כוס האם נימא שיאכל קודם שיבדיל שלא יהיו ברכותיו לבטלה ולכאורה כיון שבשעה שהתפלל היה מחוייב להתפלל שהיה סבור שלא יהיה לו כוס שפיר יצא יד"ח הבדלה בתפלה ואינו צריך לאכול להציל ברכותיו.

יבואר מש"כ במאירי שמי שלא הבדיל בתפלה וחזר להבדיל בתפלה אע"פ שיש לו כוס אינו ברכה לבטלה

אכן שוב מצאתי במאירי בברכות (דף ל"ג) שכתב להדיא דאם חזר והתפלל שוב כדי להבדיל בתפלה אינו ברכה לבטלה, ולפי זה נפל בבירא כל הנידון הנ"ל דגם אם לא יאכל קודם שיבדיל אינו חשוב ברכה לבטלה.

ולכאורה פשוט שמי ששכח יעלה ויבאר בליל ר"ח חוזר והתפלל הוי ברכה לבטלה וכן אם שכח על הנסים בחנוכה ופורים חוזר להתפלל הוי ברכה לבטלה אבל במקום שהזכרה לעיכובא באופן שאין לו כוס או שאכל קודם הבדלה בזה ס"ל להמאירי שאם חזר והתפלל אינו ברכה לבטלה.

ולדבריו אפשר שאם שכח טו"מ וחזר לברך עליו אפי' שאינו צריך לחזור לברך עליו אלא צריך להזכיר טו"מ בשמע קוליו מכל מקום אינו ברכה לבטלה שחזר להזכירו במקומו הראוי לו, וצ"ע.

יבואר שאם שכח לומר עננו וחזר לומר עננו בברכה אינו חשוב ברכה לבטלה

אמנם הנה בשולחן ערוך סימן קיט סעיף ד כתב וז"ל שליח צבור שגמר גואל ישראל ושכח ולא אמר עננו, לא יחזור אפילו אם עדיין לא גמר רק רפאנו, ואם חזר ברכה לבטלה היא, אלא יאמר עננו בשומע תפלה כחידו, עכ"ל, ובמשנה ברורה שם ס"ק יז כתב דהוי ברכה לבטלה היינו דע"י שיחזור לומר עננו יצטרך בהכרח לומר אח"כ ברכת רפאנו עוד הפעם כדי שיהיה על הסדר ברכת השנים אחר רפאנו והיא ברכה לבטלה שאין מחזירין בשביל עננו כמ"ש בסימן תקס"ה, עכ"ל.

ובביאור הלכה שם כתב וז"ל ומשמע מזה דמשום עננו גופא לא הוי ברכה לבטלה ולא זכיתי להבין כיון דס"ל להפוסקים דעננו זה הוא כשאר עננו דעלמא דק"ל שאין מחזירין אותו א"כ אם יחזור לומר עתה הוא ברכה לבטלה כיון דקביעותו הוא בין גואל לרופא ולא בין רפאנו לברכת השנים, אם נצרכו לומר עתה בודאי בשם חזרה מיקרי ואפשר דס"ל דכיון דקבעו חז"ל לכתחילה לומר ברכה בפ"ע יש בה עדיפותא משאר עננו דלא הצרכו רק לכוללה ואם לאו דהיה הויק ע"י לברכת רפאנו לא היינו מסתפקים במה שאנו נותנים עצה לכללה בש"ת, כי לא מצוינו תיקון ע"י שומע תפלה רק אם חיסר שאלה בברכת השנים או להירושלמי משיב הרוח בברכת אתה גבור אבל לא אם חיסר ברכה שלמה וכמו שפסקו כל האחרונים (דלא כהפרי"ח שמיקל להשלים בש"ת אפילו אם דילג ברכה שלמה) ואכתב צ"ע, עכ"ל.

ומבואר הביאור הלכה דמי ששכח טו"מ בברך עליו וחזר לברך עליו הוי ברכה לבטלה מה שחזר וכמו שכתבנו בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויש להביא ראיה לזה שמותר לאכול קודם הבדלה כדי להציל עצמו מברכה לבטלה, מדכתב השו"ע (סי' רע"א ס"ה) שאם שכח ובירך המוציא קודם שקידש יעשה קידוש על הפת ויאכלנה, אבל בהבדלה דא"א להבדיל על הפת יטעום מן הפת ואח"כ יבדיל, ומבואר דמותר לעשות איסור קל לאכול קודם הבדלה כדי להינצל מאיסור חמור של ברכה לבטלה.⁶

יבואר האם כדי להציל מאיסור שכבר עבר מותר לעשות איסור קל כדי להציל עצמו מאיסור חמור

אבל יש שהילקו דהדין שמותר לעשות איסור קל כדי להינצל מאיסור חמור יסודו מהמבואר שאם הניח פת בתנור שמותר לו לעשות איסור דרבנן לרדות את הפת קודם שקרמו פניה כדי להינצל מאיסור דא"ו של ביטול, וכן בבירך המוציא שכעת עוד לא עבר את האיסור של ברכה לבטלה מותר לו לעשות איסור אחר כדי להינצל מן האיסור החמור, אבל בזה שכבר בירך ברכה לבטלה, ורוצה לתקנם למפרע ע"י איסור קל בזה אין לנו ראיה לומר שמותר.

יבואר אם מסופק אם בירך אם צריך לאכול קצת כדי להציל עצמו מספק ברכה לבטלה

ויעויין בספר בר אלמגנים סימן כ"א שהאריך בעניין זה והביא מש"כ המשנה ברורה סימן קסז ס"ק מ"ט במה שכתב השו"ע דמי שנספספס אם בירך אינו חוזר ומבירך, וכתב המ"ב וז"ל אינו חוזר ומבירך כשיאכל עוד, דברכת המוציא אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא, ומטעם זה אפילו אם ירצה להחמיר ולברך ג"כ אינו רשאי משהו ברכה שאינה צריכה, עכ"ל, ובשער הציון שם ס"ק מ"ח כתב וז"ל ואף דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול, בזה אינו נכנס לחשש אסור, מה שאין כן בזה, עכ"ל.

ובספר בני ראם סימן י"ב כתב ואחד מחכמי הזמן העיר על דברי השער הציון שכתב דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול, דהא אם לא יטעם א"כ על הצד דבירך הרי שברכתו ברכה לבטלה ובירך לתקן דבר זה ע"י שלא יחמיר על עצמו אלא יאכל, והאכילה בודאי מותרת לו משהו דספיקא דרבנן לקולא א"כ יכול לתקן את מה שעבר, ומדוע כתב השער הציון דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול אדרבא עליו לאכול כיון שבוה יתקן את מה שאולי עבר.

ונראה מדבריו שפירש דהשעה"צ איירי באופן שעדיין לא אכל כלום, ומספק"ל אם בירך, ולהכי תמה אמאי לא יאכל להציל עצמו מחשש ברכה לבטלה, ולכאורה יש לפרש דמונתו על האופן המצוי שכבר אכל מעט ונסתפק באמצע האכילה אם בירך שרשאי שלא לאכול, דבכה"ג ליכא כלל חשש של ברכה לבטלה על הברכה הראשונה, כי כבר חלה הברכה על תחילת האכילה, ובוה כתב דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול דבוה ליכא חששא דברכה לבטלה.⁷

ומלשון המ"ב שכתב שאינו חוזר ומבירך כשיאכל עוד משמע דאירי שאכל כבר ועל מה שיאכל עוד לא יברך, וא"כ הכי נמי מה שכתב בשער הציון דרשאי שלא

⁶ ויש להסתפק במי ששכח להבדיל בתפלה וקודם שהבדיל על הכוס שכח ובירך ברכת המוציא כדי לאכול פת ונזכר אחר ברכתו קודם ששאל שעדיין לא הבדיל על הכוס, ובוה כתב הרמ"א בסימן רע"א ס"ה שיטעם חוזר ומבירך דאפשר שכל שהטעמיה תחלת אכילה חשיב שפיר אכילה וחז"ל הברכה עליה וכל זה מבואר יצטרך לחזור ולהתפלל, ונמצא כל ברכותיו לבטלה וא"כ עדיפא שלא יאכל ויהא ברכת המוציא שלו לבטלה, מאשר שיאכל ויהיה כל תפלתו לבטלה, דזה אינו, דאף בטעה ואכל וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלתו ע"כ לא חשיב בוה שתפלתו היה לבטלה, דהרי חזו"ן דבטעה ולא הבדיל בתפלתו אינו חוזר ומתפלל שהרי צריך להבדיל על הכוס, ואי נימא דבלא הבדיל בתפלתו הרי תפלתו חסירה מאי מהני שיבדיל על הכוס וע"כ דאין ההבדלה בתפלה מדיני התפלה אלא מדיני ההבדלה ולהכי היכא שמבדיל על הכוס אי"צ לחזור ולהבדיל בתפלה ורק במקום שאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל כדי להבדיל בתפלה אבל אין תפלתו הראשונה נחשבת כברכה לבטלה שהרי יד חובת תפלה יצא בתפלתו אלא שלא קיים חובת הבדלה וא"כ בודאי אין ברכותיו לבטלה ולהכי פשיטא שיאכל אחר ברכת המוציא כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אף שיצטרך ע"כ לחזור ולהתפלל שתפלתו לא תהא נחשבת כברכה לבטלה, ופשוט.

⁷ ובה"ג יש להסתפק עוד דהנה מבואר בשו"ע סימן ר"י דמטעמיה אינו טעון ברכה וכל המבירך על אכילתו ראוי שלא יישא עד שיכלענו, שאם יטעם קודם בליעתו אפשר שאינו טעון ברכה אבל בדיעברא אם שח אינו חוזר ומבירך דאפשר שכל שהטעמיה תחלת אכילה חשיב שפיר אכילה וחז"ל הברכה עליה וכל זה מבואר במ"ב סימן קס"ז ס"ק ל"ה וז"ל ומ"מ אם עבר וישח בעודו לזעם קודם שבלע הפיוסה בדברים שאינו מצריך סעודה צ"ע אם צריך לחזור ולברך, עכ"ל, ולפי"ז יש לעיין במי שבידך הוי בדעתו לאכול ולכלוע, וטעם, ולפני שבלע שח, האם צריך לאכול ולכלוע המאכל כדי שלא תהא ברכתו לבטלה שהרי אם לא יכלענו תהא ברכתו לבטלה בודאי, שכל שלא בלע לבסוף הרי הטעמיה אינה טעונה ברכה, ורק אם הטעמיה תחלת אכילה אפשר דחשיב אכילה, וא"כ בוה יהא אסור לו להחמיר ולא לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה דבמשנ"ת.

[illegible]